

Братислав Иванов

ЯПОНЦИТЕ

София, 2017

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Братислав Иванов, автор, 2017
© Издателство „Изток-Запад“, 2017

ISBN 978-619-01-0119-2 – Твърда подвързия
ISBN 978-619-01-0120-8 – Мека подвързия

Братислав Иванов

ЯПОНЦИТЕ

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР • 9

ИСТОРИЯ И МИТОЛОГИЯ • 13

От митология към история	13
Исторически периоди.....	14
Митологичният свят на японците	19

ГЕОГРАФСКАТА СРЕДА • 21

Територия и природа	21
Географско положение	21
Провинции, префектури и региони	23
Единното пространство.....	30
Релеф.....	32
Климат и сезони.....	34
Флора и фауна.....	37
Климат и култура	38
Усвояването на природната среда.....	40

РЕЛИГИЯТА • 43

Ранните вяравания.....	43
Вяраванията през Яйой	43
Вяраванията през Кофун	45
Шинто като вяра в ками	46
Ками.....	46
Молитвословия и ритуали.....	48
Типология на шинто.....	50
Религиозни влияния от Китай.....	51
Конфуцианството	52
Даоизмът.....	57
Будизмът	60
Основни понятия.....	60
Японският будизъм.....	64
Религиозният модел	68
В търсенето на хармония	68
Синкретичният модел през Нара	69

Синкретичният модел през Хейан	71
Гневните духове	74
Принц Савара.....	74
Сугавара-но Мичидзане	75
Гневните духове днес.....	75
Етика и сотериология	76
Шинтоистка етика	76
Будистка етика	78
Шинтоистка сотериология	79
Будистка сотериология.....	80
Камакурският будизъм	82
Дзен.....	83
Амидизъм.....	91
Ничиренизъм.....	95
Нови доктрини в шинтоизма.....	97
Исе шинто	97
Йошида шинто	98

РЕНЕСАНСЪТ • 99

Третият шьогунат.....	99
Легитимиране на властта	102
Изолиране от Европа.....	105
Религиозен живот.....	107
Будизмът	108
Неоконфуцианството	108
Дзен.....	109
Шинто	110
Ренесансова култура	111
Градският бум.....	111
Феноменът едокко.....	114
Естетиката ики.....	115
Японската гравюра	119

ИМПЕРИЯТА • 121

Раждане и възход на империята	121
Падането на шьогуната	121
Обявяването на империята	123
Уточняване на ориентирите.....	124
Идентичността	128
Империя с номинален император.....	132
Краят на великата епоха.....	132
Противоречивото време	133
Залезът на империята.....	137

Манджурският инцидент.....	137
Идеологията на национализма.....	138
Нова война с Китай.....	140
Отношенията със Съветския съюз.....	141
Тристранният пакт.....	142
Тихоокеанската война.....	142
Поражението.....	144
Окупацията.....	145
Край на окупацията.....	149

СЛЕДВОЕННА ЯПОНИЯ • 151

Отзвuci от окупацията.....	151
Дискурсът за японците.....	153
Япония и ориентализмът.....	157
Глобализацията.....	161
Моноетническа Япония.....	161
Меката сила на Япония.....	162
Джeндърното неравенство.....	163
Тревожни явления.....	164
Бягство от обществото.....	164
Училищното насилиe.....	164

СИЛАТА НА ТРАДИЦИЯТА • 165

Ценностни ориентири.....	165
Недуалното мисленe.....	165
Вътрешният и външният кръг.....	166
Индексът на индивидуализма.....	168
Вертикалната доминанта.....	170
Трите йерархични равнища.....	171
Хармонията.....	172
Дългът.....	173
Ситуативният изказ.....	175
Култура на полутоновете.....	177
Опипването на почвата.....	177
Доверието.....	179
Вина или срам.....	180
Емпатията.....	182
Ориентацията на съпричастност.....	184
Патернализмът.....	184
Високият контекст.....	185
Пътят.....	186

БИБЛИОГРАФИЯ • 189

ПРЕДГОВОР

Японската култура обикновено се разглежда в духа на разпространената парадигма, според която основната разлика между Изтока и Запада е в двата начина за възприемане на света – синтетичен (холистичен) и аналитичен. Това наистина е съществена разлика, но тя не бива да се абсолютизира. В случая с японската култура недуалното мислене е също толкова важно, колкото и холистичното възприемане на света.

Ядрото на всяка култура представлява система от взаимнозависими елементи, така че абсолютизирането на една особеност за сметка на останалите изопачава общата картина.

Друг е въпросът, че отделните култури се различават не само по това, че някои особености в едни от тях липсват в останалите, но и по мястото, което едни и същи феномени заемат в различните култури. Явления, които в някои култури се отнасят към периферията, в други имат структуроопределяща роля. Ясното разграничаване на централните от периферните явления би трябвало да е категоричен императив при изучаването и описанието на всяка култура.

Тема на тази книга са ценностните ориентири в японската култура, разгледани в контекста на межкултурната комуникация.

Анри Дюмолар един от чуждестранните преподаватели, поканени от японското правителство през втората половина на XIX в., пръв обръща внимание, че японците се ръководят от своя логика и правят изводи, които често са неразбираеми за европейците (Dumolard, 1903).

От днешна гледна точка е очевидно, че не само японците, но и представителите на коя да е култура, различна от нашата собствена, в много случаи възприемат една и съща ситуация не точно така, както я възприемаме ние.

Ако перифразираме едно изказване на големия езиковед Н. С. Трубецкой, бихме могли да кажем, че представителите на различните култури възприемат една или друга ситуация през ситото на собствената си култура. Впрочем подобно изказване, но с по-модерни термини, вече е направено от американския антрополог Едуард Хол (Hall, 1990).

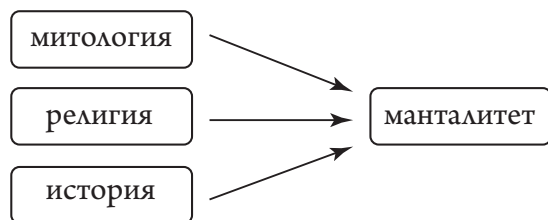
Това, което културният филтър пропуска, са ценностите на дадената култура. Тези ценности образуват инвариантното ядро на съответната култура и определят поведението на нейните носители.

Тъй като ценностите не са дадени в пряко наблюдение, ние съдим за тях от начина, по който се държат хората при различни обстоятелства (Хофстеде, 2001: 10). Интересен факт е, че и Хеерт Хофстеде (2001), и Едуард Хол (Hall, 1990) правят аналогия между начина, по който членовете на общността усвояват нейните културни ценности, и компютърното програмиране.

В тази книга е възприета тезата на Анри Дюмолар, че за да разберем особеностите на японския манталитет, трябва да познаваме митологията, религията, политическата и социалната история на Япония.

Разбира се, далеч не всичко от споменатите научни области има пряко отношение към разглежданата тема. Основен стълб на японската идентичност е шинтоистката митология и нейните трансформации при изграждането на националната държава през втората половина на XIX в.

Към факторите, посочени от Дюмолар, тук е добавено влиянието на климатичните условия върху културата. Сред пионерите на изследванията в тази област е японският учен Вацуджи Тецуру (Watsuji Tetsurō, 1889–1960).

Формиране на манталитета по Дюмолар

Терминът *манталитет* обаче е неприемлив, тъй като още от въвеждането му в научния дискурс различният манталитет се свързва с различна степен на културно развитие. Ето защо употребата на термина влиза в противоречие с принципа за културния релативизъм, според който не съществуват обективни критерии дадена култура да бъде определена като по-нисша или по-висша спрямо друга.

Към основния аргумент за отказ от термина *манталитет* ще добавим и това, че в японския език не съществува аналог на тази дума, а английската заемка *mentality*, която на японски звучи като *mentariti/mentaritii*, се използва с по-различно значение. Тъй като тук проблемите се обсъждат в

културологичен аспект, не са подходящи и термини като *народопсихология* и *етнопсихология*.

При определянето на ценностите са възможни два подхода.

Първият подход, който тук ще наречем класически, се основава на наблюдения върху комуникацията с японците и тяхната реакция на една или друга ситуация. Това е външният поглед, едната гледна точка. Другата гледна точка отразява вътрешния поглед, т.е. това как самите японците определят ценностите на собствената си култура.

На базата на тези две гледни точки се обобщават доминантните японски ценности, които варират и по брой, и съдържателно при различните автори.

Вторият подход е разработен най-пълно в школата на Хеерт Хофстеде. В актуалния си вид той е основан на шест емпирично установени измерения, които са представени при всички култури, но в различна степен (G. Hofstede, G. Jan Hofstede, M. Minkov, 2010). Чрез статистически процедури се установява мястото на изследваната култура по скала от нула до сто и така тя получава съответен индекс за всяко от шестте измерения.

Между стойностите на различните индекси са установени статистически значими връзки с различни, понякога неочаквани фактори, които влияят върху конкретното културно измерение.

Интересна статистически значима връзка е установена например между географската ширина (latitude) и индекса на властовото разстояние (PDI). Това обаче не означава че между географската ширина и индекса на властовото разстояние съществува причинно-следствена връзка. Правилната интерпретация е, че по-голямата отдалеченост от екватора влияе в посока намаляване на властовото разстояние, като в това отношение влияят и други фактори (G. Hofstede, G. Jan Hofstede, M. Minkov, 2010: 84–85).

Високите стойности на индекса за властовото разстояние показват висока степен на неравенство в обществото. За България този индекс е 70 и ние се намираме в горната половина на скалата. Индексът за Япония 54, а за Австрия, която е в долния край на скалата, този индекс е едва 11.

Проблем при културите от ритуален тип, каквато е и японската, са трудностите за външния наблюдател да почувства разликата между ритуала и действителното отношение към някаква ценност.

В последната глава на книгата, посветена изцяло на проблема за ценностните ориентири, са направени и някои съпоставки с индексите на японската култура, определени в школата на Хеерт Хофстеде.

Книгата е предназначена за всички читатели, които се интересуват от японската култура и комуникацията с японците.

Възприетите в книгата правила за транскрипция са:

- меките японски съгласни /ж, ч, ш/ се предават с буквите **я, ю** пред /а, у/ и с **ь** пред /о/;
- дългите гласни и двойните съгласни обикновено не се предават, но това правило е нарушено при някои имена и основни термини;
- когато морфемната граница минава между /й/ и /а/, както е в названието *Хейан*, се пише **йа**, а не **я**;
- японската съгласна /н'/, която е винаги твърда, се предава чрез апостроф, както е в заглавието на антологията *Ман'йошю*.

Някои термини и реалии са дадени и в транскрипция с апробирана система, основана на латиницата.

Бих искал да отбележа и две неточности, повлияни от английската транскрипция на японски имена и реалии:

- в японския език няма звук **з**, в което лесно можем да се убедим, ако по-молим някой познат японец да произнесе например думата *защо*. Почти сигурно е, че ще чуем *дзащо*. Повлияни от английската транскрипция на африкатата /dz/ с буквата **z**, български автори постоянно транскрибират японски думи със **з** вместо с **дз**;
- в японския език има звук, който напълно съвпада с българското /ц/, но под влияние на английската транскрипция, в която този звук се предава с буквосъчетанието **ts**, и у нас все по-често се появяват транскрипции с **тс**.

При японските имена е спазено правилото фамилията да предхожда собственото име. Минамото-но Йоритомо например означава *Йоритомо от рода Минамото*, но когато въпросната историческа личност е назована само с едно име, обикновено се използва личното, т.е. Йоритомо.

Термините *шинто* и *шинтоизъм* се употребяват като синоними.

Всички цитати в главите за конфуцианството и даоизма, означени с общоприети комбинации от цифри, са съответно от „Луню“ (論語) на Конфуций и „Даодъдзин“ (道德經) на Лаодзъ.

Използвам възможността да благодаря на Зоя Иванова, която прочете ръкописа и направи ценни препоръки по него.